

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

*на дисертаційну роботу Мосійчук Тетяни Костянтинівни
«Інноваційний розвиток в контексті економічної безпеки держави»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави*

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Проблема економічної безпеки і її забезпечення стала як ніколи актуальною для України в умовах наростання кризових явищ на внутрішніх та зовнішніх ринках. Сировинна орієнтація експорту, низька інноваційна активність базових галузей економіки, структурна і фінансова криза в економіці і соціальній сферах, низький рівень життя населення, - все це не дозволяє Україні зайняти повноправне місце у глобальних ланцюжках створення доданої вартості. Відкритість економіки України в рамках взятих на себе міжнародних зобов'язань, її структурна недосконалість призводять до вразливості національної економічної системи, посилюють макроекономічні диспропорції та консервують її в позиції аутсайдера на міжнародних ринках.

Незважаючи на велику кількість прийнятих законів та інших нормативно-правових документів, у сфері науки та інновацій спостерігається негативна динаміка: зменшується фінансування наукової та науково-технічної діяльності за рахунок державного бюджету, реальний сектор не фінансує галузеву науку, зменшується кількість інноваційно активних підприємств і обсяг інноваційної продукції в загальному обсязі виробленої продукції. Для подолання науково-технологічного відставання в цілях забезпечення економічної безпеки держави необхідно з'ясувати причини неефективності інноваційної політики, які перешкоджають переходу української економіки на інноваційну модель розвитку, розробити ефективні механізми реалізації державної інноваційної політики та запропонувати алгоритм вибору інструментів державної політики залежно від існуючих інституційних обмежень.

Зазначене обумовлює своєчасність та актуальність дисертаційного дослідження Мосійчук Тетяни Костянтинівни, яке присвячене удосконаленню методологічних та прикладних підходів до активізації інноваційного розвитку економіки України та формуванню ефективної державної інноваційної політики як засобу попередження та мінімізації загроз економічній безпеці держави.

Дисертація пов'язана з напрямками наукових досліджень ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» та виконана відповідно до плану науко-дослідних робіт кафедри управління фінансово-економічною безпекою ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» згідно з темою «Забезпечення захисту економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності в умовах євроінтеграції України» (номер державної реєстрації 0114U006338).

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій

Основні наукові положення, висновки та рекомендації дисертації мають достатньо глибоке теоретичне, методологічне та емпіричне обґрунтування, відповідають сформульованій меті та завданням дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

В першому розділі «Теоретико-методологічний аналіз інноваційного розвитку в контексті економічної безпеки» досліджені сучасні теоретичні підходи вітчизняних і зарубіжних дослідників до проблем економічної безпеки держави, визначено функціональну структуру економічної безпеки держави, яка включає інноваційну безпеку; встановлено зв'язок між недостатнім рівнем інноваційної безпеки і загрозами виробничої, продовольчої, енергетичної, зовнішньоекономічної безпеки; систематизовано фактори, що впливають на кожен ланку інноваційного процесу та визначають засади забезпечення інноваційної безпеки економіки, досліджено процес еволюції державного

регулювання інноваційного процесу, визначені особливості моделей національних інноваційних систем.

У другому розділі «Аналіз впливу інноваційного розвитку на економічну безпеку держави» проведено статистичний аналіз загроз економічній безпеці, які пов'язані із недостатнім рівнем залученості інноваційних факторів на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України; проведено кількісний аналіз складових економічної безпеки держави, зокрема аналіз індикаторів інноваційної безпеки відповідно до загроз, ідентифікованих автором на кожній стадії інноваційного процесу у першому розділі. Кількісний аналіз індикаторів інноваційної безпеки логічно доповнено аналізом державної інноваційної політики. Автором виявлені протиріччя між задекларованими у нормативних документах цілями та реальними напрямками державної інноваційної політики та зроблені висновки щодо причин її неефективності.

У третьому розділі «Реалізація основних напрямів інноваційного розвитку для забезпечення економічної безпеки держави» на підставі теоретико-методологічного та статистичного аналізу інституційних особливостей інноваційного процесу в Україні обґрунтовано пріоритетні напрямки реформування державної інноваційної політики, визначено форми й інструменти стимулювання інноваційної діяльності.

Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій базується на опрацюванні наукових робіт провідних вітчизняних і зарубіжних учених, які відповідають темі дисертації, статистичних даних, аналітичних матеріалів міжнародних організацій, результатів власних досліджень автора.

Якість результатів проведеного дослідження забезпечується використанням загальнонаукових методів пізнання об'єктивної природи економічних явищ і процесів, а саме методів індикативного аналізу, прогнозування, історичного, логічного аналізу на основі виявлення причинно-наслідкових зв'язків, системно-структурного, порівняльного, статистичного,

графічного методів. Аналіз інноваційної політики у сфері економічної безпеки ґрунтується на методологічних основах неінституціоналізму та передбачає дослідження інституційних змін.

Наукова новизна одержаних результатів

Найбільш вагомі результати, що розкривають особистий внесок дисертанта у розробку досліджуваної проблеми та характеризують новизну дослідження, полягають, на наш погляд, у такому:

- визначено причини неефективності інноваційної політики держави, що становлять безпосередню загрозу економічній безпеці держави, та запропоновано методологічні засади для вибору неселективних інструментів інноваційної політики відповідно до рівня монополізації економіки України, якості державних інститутів, рівня корупції (с. 55 - 74, с. 124-142, с. 143-150);
- ідентифіковано основні загрози економічній безпеці, спричинені недостатнім рівнем інноваційного розвитку, та деструктивні фактори інноваційного розвитку, що чинять негативний вплив на економічну безпеку держави (с. 75 – 96);
- запропоновано кількісну оцінку інноваційної безпеки держави через формування системи показників (індикаторів) інноваційної безпеки, яка дозволяє розрахувати інтегральний показник інноваційного складника економічної безпеки держави (с. 109-115);
- удосконалено методику розрахунку інтегрального показника стану економічної безпеки держави за рахунок введення показника інноваційної безпеки (с. 96 – 124);
- змістовно удосконалено визначення економічної безпеки держави з урахуванням залучення інноваційного фактору (с. 19 – 36);
- запропоновано механізми реалізації державної інноваційної політики через засоби антимонопольного регулювання (с. 150), спрямування бюджетної політики на інноваційний розвиток економіки (с. 157-159), активізацію податкових важелів інноваційного розвитку (с. 160-171),

удосконалення венчурного фінансування (с. 159), проведення структурних реформ, спрямованих на інноваційний розвиток та захист національних інтересів держави (с. 172 – 189), для зміцнення економічної безпеки держави.

Крім наведених вище найбільш вагомих наукових здобутків автора, у дисертаційній роботі є й інші висновки та пропозиції, яким притаманні ознаки наукової новизни, а також положення, що стимулюють подальші дослідження широкого спектру питань інноваційного розвитку в контексті економічної безпеки держави.

Наукове і практичне значення результатів дисертаційної роботи

Теоретико-методичні положення, викладені у дисертації Мосійчук Т.К., є суттєвим внеском у розвиток теорії і практики економічної безпеки держави. Наукове значення результатів дисертаційної роботи полягає у поглибленні існуючих положень теорії безпекознавства – у сфері діагностики стану економічної безпеки держави, зокрема інноваційного складника економічної безпеки.

Дисертаційна робота має важливе практичне значення. Її основні наукові здобутки можуть бути використані центральними органами державного управління при діагностуванні загроз економічній безпеці, спричинених недостатнім рівнем інноваційного розвитку економіки України, при виробленні механізмів протидії цим загрозам та для внесення змін до законодавства з метою активізації інноваційної діяльності в Україні та забезпечення економічної безпеки держави.

Наукові положення, висновки та пропозиції дисертаційного дослідження знайшли застосування громадською платформою Реанімаційний Пакет Реформ (довідка про впровадження № 03/09/15 від 29.09.2015 р за підписом керівника експертної групи Лукач Р. В.), Українським інститутом інтелектуальної власності (довідка про впровадження № 482 від 28.12.2015 р), ПАТ «Науково-технічний комплекс «Електронприлад» (довідка про впровадження №

510/1616/1 від 24.12.2015 р.), ТОВ «Напої Плюс» Групи компаній «Нові продукти» (довідка про впровадження № 404/1 від 25.04.2016 р).

Основні наукові результати дослідження використовуються у навчальному процесі на кафедрі управління фінансово-економічною безпекою Навчально-наукового Інституту менеджменту безпеки Університету економіки і права «КРОК» в процесі підготовки магістрів у модулі «Стратегічний та інноваційний менеджмент у сфері фінансово-економічної безпеки» та у модулі «Сучасні наукові дослідження в галузі економічної безпеки (Акт про впровадження в навчальний процес вищого навчального закладу результатів дисертаційного дослідження №150 від 23.04.2016 р).

Повнота викладу наукових результатів дослідження в авторефераті та опублікованих працях

Матеріали дисертаційного дослідження Мосійчук Т.К. в достатній мірі висвітлені в наукових працях автора. За результатами дослідження опубліковано 13 наукових праць загальним обсягом 6,59 д.а., з них: 6 статей у наукових фахових виданнях, 3 статті у зарубіжних виданнях, 4 публікації в матеріалах наукових конференцій. Публікації розкривають основні висновки та положення дисертаційної роботи. Апробація результатів дослідження пройшла на 6 науково-практичних конференціях різного рівня.

За змістом дисертація та автореферат оформлені відповідно до встановлених вимог МОН України, при цьому автореферат ідентично узагальнює та відображає основні положення, викладені у дисертації.

Зауваження і дискусійні положення дисертації

1. У параграфі 1. 1 бракує теоретичного обґрунтування сутності категорії «загроза економічній безпеці держави». Автором згадано лише про актуальні загрози національній безпеці України в економічній сфері, визначені в п. 3.4 Указу Президента «Про Стратегію національної безпеки України» (с. 23).

Недостатність понятійно-категоріального апарату дослідження призводить до помилкового ототожнення автором таких термінів як «ризик», «небезпека», «загроза», «проблема» тощо. Як приклад, якщо на рис. 1.1 і табл. 1.1 до *загроз* енергетичній безпеці віднесено залежність української економіки від зовнішніх джерел постачання енергетичних ресурсів, то цей самий чинник на с. 31 називається *ризиком* (с. 31), а у параграфі 2.1 – *фактором зростання рівня загроз* (с. 87-88).

2. При обчисленні індикатора інноваційної безпеки (власне, як і при обчисленні індикаторів інших обраних автором функціональних складників економічної безпеки) слід було б вказати спосіб, за яким визначено вагові коефіцієнти цих індикаторів (с. 110, табл. 2.12). Також бракує розподілу запропонованої автором множини індикаторів за типами (стимулятор, дестимулятор або змішаний тип) і наведення розрахунку нормування показників відповідно до цих типів.

3. Робота безумовно мала би більшу науково-практичну цінність, якби вплив інноваційного розвитку на економічну безпеку держави був доведений статистичним аналізом зв'язку і взаємозалежності інноваційної безпеки, інших функціональних компонентів економічної безпеки і, власне, економічної безпеки держави (параграф 2.2). Адже розраховані автором основні показники окремих субіндексів економічної безпеки, дійсно переважно маючи значення, далекі від оптимальних, водночас, не можуть бути однозначно інтерпретованими як наслідок незадовільного інноваційного розвитку.

Також логіка дослідження була би більш чіткою, аби у цьому параграфі дисертант представив розрахунок основних індикаторів продовольчої безпеки відповідно до визначених у першому розділі дисертації загроз (с. 34).

4. Автор, спираючись на Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі N 1277 (с. 98), однак не наводить у своїй роботі розраховані Міністерством показники виробничої, енергетичної, продовольчої,

зовнішньоекономічної, а також інвестиційно-інноваційної безпеки. Наведення цих значень, а також їх порівняння з запропонованими у дисертації дозволило би підтвердити достовірність і практичну спрямованість авторських розрахунків.

5. Аналізуючи ефективність інноваційної політики в Україні у контексті її впливу на економічну безпеку держави (параграф 2. 3) автор справедливо доходить до висновку про причину непослідовності реалізації проголошеного курсу на інноваційний розвиток в інституційних основах економічної політики України (с. 136-140), під якими дисертантом мається на увазі тотальне панування олігархічних груп не тільки в економіці, але і в політиці країни (с. 142). Але дисертант обходить увагою й інші інституційні обмеження, зокрема, зростання тіньового сектору економіки, що є наслідком деформації підприємницького середовища, погіршення умов ведення бізнесу, непрозорості механізмів розпорядження бюджетними коштами та поширення корупції. Так, тінізацію національної економіки визначено однією із загроз національним інтересам і національній безпеці України в економічній сфері відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України».

6. Пропозиція дисертанта стосовно необхідності скорочення витрат за бюджетною статтею «оборона» на користь збільшення бюджетних витрат на НДДКР (параграф 3. 1, с. 152-153) видається не відповідною сучасній ситуації в Україні – умовам ведення антитерористичної операції на сході країни. Натомість одним із джерел фінансування збільшення витрат на НДДКР за рахунок державного бюджету, а також вагомим чинником забезпечення трансферу інновацій з військово-промислового комплексу до цивільного сектору може бути використання інструменту державних грантів.

7. На с. 180 (параграф 3. 3) йдеться про високу залежність вітчизняних банків від іноземних ринків капіталу як чинник посилення загроз розвитку економіки і структурну проблему, що потребує вирішення задля активізації інноваційної діяльності. Така залежність, на думку дисертанта, демонструється

як присутністю іноземного капіталу у банківській системі, так і зростанням заборгованості депозитних корпорацій України перед нерезидентами. І якщо нарощування зовнішньої заборгованості банківської системи дійсно може призводити до кризових явищ, то наявність іноземного капіталу у статутному капіталі банків не має однозначно негативних наслідків для економіки (натомість автор пише, що вона «...збільшує ризики дестабілізації банківської системи...»).

8. У роботі не приділено уваги розвитку в Україні ефективних організаційних форм інноваційної діяльності – кластерних структур, які довели ефективність свого існування у якості рушія інноваційного прогресу в розвинутих економіках світу. Зокрема, це питання могло би бути висвітлене при здійсненні аналізу факторів та умов інноваційної безпеки (параграф 1. 2), а також при обґрунтуванні засад державної інноваційної політики як способу досягнення економічної безпеки держави (параграф 3. 1).

Зазначені зауваження і дискусійні положення не знижують наукової і практичної цінності результатів дослідження, яке відповідає вимогам щодо кваліфікаційних робіт даного рівня, та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Мосійчук Т. К.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Мосійчук Тетяни Костянтинівни на тему «Інноваційний розвиток в контексті економічної безпеки держави» відповідає паспорту спеціальності 21.04.01 – економічна безпека держави, є самостійною, логічно завершеною, цілісною науковою працею, яка вирішує поставлене наукове завдання щодо визначення теоретико-методологічних засад активізації інноваційного розвитку економіки України та підвищення ефективності державної інноваційної політики для забезпечення економічної безпеки держави.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що за своїм змістом, актуальністю, глибиною вирішення наукових проблем, теоретичним і практичним значенням отриманих результатів дисертаційна робота Мосійчук Т. К. відповідає вимогам МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, зокрема пунктам 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.01 – економічна безпека держави.

Офіційний опонент:

Завідувач відділу безпеки реального
сектору економіки
Національного інституту стратегічних досліджень
при Президентові України,
доктор економічних наук,
старший науковий співробітник

О.В. Собкевич

Підпис Собкевич О. В. засвідчую:

Перший заступник директора
Національного інституту стратегічних досліджень
при Президентові України,
член-кореспондент НАН України,
доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки

О. С. Власюк